

Tillæg til »Vore Kirkegaarde« XIII Nr. 2

Foreningen for Kirkegaardskultur afholder sin 14. ordinære Generalforsamling Tirsdag den 2. August Kl. 10 i Haandværkerforeningen i Viborg. Dagsorden i Henhold til Lovenes § 8, derunder Forslag om Ændring af §§ 3 og 4. Kl. 11: Besøg med Andagt i Domkirken. Kl. 12: Frokost i Haandværkerforeningen. Kl. 14: Besøg paa Viborg Kirkegaard. Kl. 15 $\frac{1}{2}$ er Medlemmerne af Viborg Kirkegaardsbestyrelse inviteret paa Kaffe i „Salonen“. Kl. 16 $\frac{1}{2}$: Besøg paa Asmild Kirkegaard. Kl. 18 $\frac{1}{2}$: Middag i Haandværkerforeningen. Kl. 20 afholdes i Haandværkerforeningen offentligt Møde om Kirkegaardsforhold.

Nye Medlemmer.

Afdeling C.

- 635 Hr. Lærer P. Bonde, Stenlille St.
636 Hr. Graver P. H. Petersen, Asnæs.
637 Hr. Graver Richard Jensen, Vindeballe, Ærøskøbing.
638 Hr. Kirkeværg J. Trap, Lundby.

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

7/3 (Vestsjæll. Soc.-Dem.): Der er indkommet følgende Tilbud paa Anlægsarbejdet ved Gørlev Kgd.: Gartner H. Nielsen, Kalundborg, og Graver O. Jørgensen, Gørlev, 2547 Kr., Gartner Olsen Klein, Gørlev, 2392 Kr., Gartner Knøv, Gørlev, 1996 Kr., Gartner C. Kragh, København, 2343 Kr. Gartner Knøvs Tilbud antoges.

Arbejdet skal være færdigt til Pinse.

8/3 (Kolding Avis): Havearkitekt J. P. Andersen og Stadsingeniør Lassen udarbejder Plan til Udvidelse af Kolding Kgd.

11/3 (Loll.-Falst. Stiftstid.): Budgettet for Kgd. i Nykøbing F. balancerer med tilsammen 152,818 Kr. mod 62,890 Kr. for Aaret 1937—38. Den store Stigning skyldes den vedtagne Udvidelse af nordre Kirkegaard, hvortil der er givet Tilsagn fra Socialministeriet om Tilskud paa 40—50 pCt. af Arbejdslønnen.

13/3 (Fr.-borg Amtstid.): Møde i Ballerup om den nye Kgd.s Beliggenhed.

14/3 (Vestkysten): Der er opført 13,000 til Jordarbejder ved Anlæg af Kgd. i Fourfeldt ved Esbjerg.

14/3 (Middelfart Venstrebl.): Udv. af Gamborg Kgd. er godkendt.

18/3 (Roskilde Avis): Roskilde Kgd. har et Driftsunderskud paa 1685 Kr.

18/3 (Aarhus Stiftstid.): Udv. af Voldby Kgd. er færdig (1223 m²) og afleveret af Entreprenør J. R. Skriver.

22/3 (Roskilde Dagbl.): Fra 1/4 fratræder Inspektør H. Petersen som Inspektør ved Roskilde Kgd. og efterfølges af Hans Rønø. Kgds.kontoret flyttes samtidig til den ny Kgd.

25/3 (Fyns Stiftstid.): Arkitekt A. Jacobsen har givet Planen til et Kapel paa Odense Kgd.

2/4 (Jyll.-posten): Stor Fremgang for Ligbrændingssagen. Den danske Forening er forholdsvis størst i Verden.

5/4 (B. T.): Livet i Byretten. Kirkegaardsroser. — Hun blev syg og mistede sit Arbejde som Syerske, og da hun kom ud fra Hospitalet, var hun saa fattig som en Kirkerotte. En Kusine forbarmede sig over hende og gav hende Mad og Husly, til hun kom til Kræfter og igen kunde tage Arbejde, ... men alligevel syntes hun, det var usselt, at hun ikke kunde vise Kusinen bare en lille Opmærksomhed til Gengæld, bare et Par Blomster til Vasen paa Buffet'en.

Hun havde vænnet sig til at kore med den Lille ind paa Kirkegaarden, der var saa stille og fredfyldt mellem Gravene...

En Dag standser hun foran et Dobbeltgravsted. Den høje, blanke Granitsten er næsten skjult under Klynger af lyserøde Ofeliaroser. Da er det, Fristelsen kommer over hende. Hun ser sig hastigt om og knækker saa hurtigt en Gren af med de to allerkondeste Roser og skjuler dem under Vogntæppet. Hun skynder sig hjem og stiller Ofelia'erne i Vand.

Dagen efter er hun af en Veninde blevet inviteret til et Foreningsbal. Kusinen smykker hende med den ene af Ofeliaroserne. Paa Ballet mødte hun ham, der af Skæbnen var bestemt for hende. Da de skiltes, gav hun ham Rosen og sit Ja. Og da hun i den lyse Morgen vendte hjem, fandt hun foran Vasen med den anden Ofeliarose en Seddel fra Direkticen paa Systuen, hvor hun før havde arbejdet, med Besked om, at hun kunde faa sin gamle Plads igen.

Samme Dag gik hun for sidste Gang Tur med den Lille, men da hun, som hun plejede, vilde gaa ind paa Kirkegaarden, blev hun standset af Opsynet. Et skjult Vidne til Tyveriet havde angivet hende. Først nu føler hun Tyngden og Omfanget af sin Brøde, men for sent. Retfærdigheden maa gaa sin Gang, og nu staar hun skamfuld foran Dommer Junior, der skænder dygtigt paa hende for hendes Letsindighed, men iøvrigt lader Naade gaa for Ret og nøjes med at lade hende betale de to Roser med ti Kroner Stykket.

Og endda har hun ikke fortalt Dommeren, at hun af sin første Ugeløn havde købt to Ofeliaroser og bragt dem ud til Graven...

Med dem sluttet Kredsen, thi ogsaa for de to, som laa under Mulde, havde Ofeliaroserne en Historie, der begyndte paa et Bal. For snart to Menneskealdrer siden bar en anden ung Kvinde en Ofeliarose og skænkede den, da Morgenen gryede, til ham, der senere blev hendes Mand. Et langt Liv igennem ved alle Højtider mindede Ofeliaroser dem om deres første

ste Møde, og da han blev syg og laa for Døden, stod der en Ofeliarose ved hans Hovedgærde. Synet af Rosen var det sidste Indtryk, han tog med sig fra denne Verden. Men Rosen fra Ballet fik han med sig i Graven...

5/4 (Kaløborg Folkebl.): En Del af Kgds.muren i Viskinde styrtet sammen.

10/4 (Berl. Tid.): Kirkegaardsfred og Gravfred. — Af Dr. phil. Axel Garboe. — Dansk Folkemindesamlings Skrifter giver ofte et meget levende Indblik i en Tankegang, som det har sin store Betydning at stifte Bekendtskab med. Folkets Tro og Overtro, hævdvunden Sæd og Skik og meget andet træder Læseren lyslevende i Møde fra disse Bøger, som f. Eks. Præster paa Landet — og andre, der vil forstaa deres Medmennesker — ikke burde undlade at stifte nærmere Bekendtskab med.

I det nylig udsendte 6. Bind af »Fra Dansk Folkemindesamling« ved Hans Ellekilde læser man bl. a. om, hvordan der en Dag skulde graves en ny Grav paa en sjællandsk Kirkegaard. Som vel paa alle Landsbykirkegaarde havde hver Plet Jord været benyttet til Begravelse mange Gange før. Da man kom tilstrækkelig langt ned, stødte man da ogsaa paa en sammensunken Kiste med et Skelet, der i sin ene Haand havde en Tobakspibe, i den anden en Brændevinsflaske, hvori der endnu var Brændevin.

En Optegnelse som denne fører med eet Slag ind i, hvad enhver, der igennem Aarene har færdedes paa Landsbykirkegaarde, er fortrolig med. Det kan endogsaa let ske, at det Skelet med Hue paa eller Klædningsrester kan henføres til en Per eller Stine, eller hvad man vil, der har færdedes i Mands Minde paa samme Kirkegaard. Ja, jeg har endogsaa selv oplevet, at en gammel Kones Grav, der nu skulde bruges — efter alt for kort et Aaremaal — til anden Begravelse, blev gennemsogt for om muligt at »redde« de SølvØrenringe, man erindrede fra den forrige Begravelse. — Det er ikke Gravfred.

Der er saa velsignet en Stilhed at hente paa de gamle Landsbykirkegaarde. Man fortryder aldrig at have dvælet der en Stund, stille overfor Gud og de hedengangne Slægter, vore Medvandrere og Medstridere.

Og mange Landsbykirkegaarde er i mønstergyldig Orden. Kun er der altsaa dette svage Punkt: Gravfreden er tit illusorisk. De Døde faar ikke Lov til at hvile, hvor man lagde dem; andre skal til. Skulde det være nødvendigt, især paa Landet, hvor der dog ikke er saa knapt med Jord?

Det virker stødende, naar man en Dag standser ved en Landsbykirkegaard, gaar ind ad den hvidkalkede Port, over de Stentrin, som Slægt efter Slægt har slidt hule — gaar rundt imellem de Grave, som kærlige Hænder hæger om og smykker — glæder sig over

Freden og Stilheden for saa til Slut at standse ved en nykastet Grav, hvis Kranse og Palmedekorationer endnu ikke er visnet, og da paa Stien ved Graven finder store Brudstykker af Gravens tidligere Beboers Hjerneskal.

Her er der en lille Opgave for dem, der ellers saa smukt værner om vore gamle Landsbykirkegaarde.

11/4 (Horsens Folkebl.): Uhyggeligt Hærværk paa Gangsted Kgd.

12/4 (Bornholms Avis): Rønne Kgd. skal omlægges.

12/4 (Venstres Folkebl.): Den gl. Kgds.mur i Ringsted.

14/4 (Jydske Tid.): Sønderborg faar ny Kgd.

26/4 (Frøborg Amtstid.): Stenløse Kgd. udvides. Tilbudet paa Mur m. m. udviser 2825 Kr.

27/4 (Roskilde Avis): Graver Arne Larsen skriver Haandbog for Landsbygravere.

28/4 (Vejle Amts Folkebl.) Arbejdet paa Vejle ny Kgd. er paabegyndt (30,000 Kr.).

28/4 (Fyns Venstrebl.): Næsbyhoved Kgd. udvides.

2/5 (Svendborg Avis): Urnehallen i Svendborg er snart færdig.

2/5 (Næstved Tid.): Næstved Kgd. udvides (55,000 Kroner).

3/5 (Roskilde Dagbl.): Jersie Kgd. udvides.

FRA NORSKE KIRKEGAARDE

22/2 (Innlandsposten): Kongsvinger skal ha ny Kgd.

9/3 (Fylkesavisen): Nordre Gravlund i Skien udvides.

14/3 (Velgeren): Gravkapellet paa Husum vil koste 12,500 Kr.

19/3 (Fædrelandsvennen): Anlægget af Urnelund i Kristianssand (2800 Kr.).

28/3 (Drammens Tid.): Filtvedt Kgd. udvides.

13/4 (Fremtiden): Kgd. paa Tofte.

FRA SVENSKKE KIRKEGAARDE

14/4 (Göteborgs Morgon Post): Farvestærke Blomster pryder nu Gravkullerne.

FRA TIDSSKRIFTERNE

Nyt Tidsskrift for Kunstindustri Nr. 3: Nordjyllands gamle Kirke, af kgl. Bygningsinspektør E. Packness, med udmærkede Billeder af Kirkernes Betydning i Landskabet og derunder ogsaa af Sten-gårdernes Betydning.

Præsteforeningens Blad Nr. 12: Er Begravelse mere kristelig end Ligbrænding?

Landsbygravere Nr. 3: En Redegørelse. Fastansættelse m. m. Nr. 4: Vore Kirkegaarde. — Kirkegaarden og dens Prydplanter.

Blomsterhandlerbladet Nr. 6: Bl. a. Billeder af Kistepyntninger, Kirkeudsmykninger m. m.

Sig det med Blomster Nr. 4: De stille Begravelser. Kranse.

Stenhuggertidende Nr. 4: Respekt for Døden.

Kriegsgräberfürsorge Nr. 3: Heldengedenktag. Nr. 4: do.

Ignis Nr. 3: Skal Kistan sänkas vid eldbegängelse m. m.? Nr. 4: Hur Falun fått krematorium m. m.

Der Friedhof Nr. 3: Feuerbestattung oder Beerdigung. Das Recht an der Grabstelle m. m. Nr. 4: Er hat bei Unfalltod die Grabpflegekosten zu tragen m. m.

Die Feuerbestattung Nr. 3: Eine neue Waffe gegen die Feuerbestattung.

BOGANMELDELSER

Oscar Övden: Eldbegängelsen — Framtidens Begängelseskick.

Som Nr. 1 i en Serie om Ligbrændingssagen har Svenska Eldbegängelseföreningen, Stockholm, udsendt et nyt Oplag af sit Propagandahefte paa 22 Sider med mange smukke Billeder af svenske Krematorier. Efter en historisk Oversigt over Ligbrændingssagens Vækst følger en Argumentation med Fremhævelse af Sagens æstetiske, hygiejniske og økonomiske Sider.

Dansk Ligbrændingsforenings Beretning for 1937.

Dansk Ligbrændingsforening har udsendt sin Beretning for Aaret 1937, hvoraf det fremgaar, at den danske Forening nu i Forhold til Indbyggerantallet er den største i Verden og i Medlemstal i det hele taget kun overgaas af Tyskland. Omtrent hver tiende Dansker, der afgaar ved Døden, bliver nu brændt, og i København alene ca. hvert tredie.

Beretningen rummer en Række smukke Billeder, bl. a. af nye Urnehaver, saaledes et fra Nykøbing Sj. Kirkegaard, til hvis Urnehave (der er udført efter Havearkitekt Tholles Planer) Foreningen har skænket en Billedstøtte af en Engel, udført af Billedhugger Elo. I det hele taget giver Beretningen et Indtryk af, hvor stor Betydning Foreningens rige Gaver til Krematorier og Urnehaver har. Som et Eksempel kan nævnes, at en af Arkitekt Andreas Jensen tegnet Urnegaard i Svendborg, der var tænkt flisedækket med Cementfliser, ligesom Pladerne i Urnekamrene var tænkt sat af imiteret Faxemarmor, ved en understillet Gave fra Foreningen nu i Stedet bliver udført med Naturfliser og ægte Materialer. Anlægget, der er under Arbejde, vil ialt komme til at koste ca. 40,000 Kroner.

Af andet i den fyldige Beretning skal omtales, at

Snedkermester Emanuel Nielsen, Søborg, har fremstillet en Trækiste, der kan anvendes til Ligbrænding og altsaa gøre de hidtil anvendte Zinkkister overflødige. Kisten bestaar af Krydsfinérplader, der forbrænder fuldstændigt, og den afbildede Model tager sig nydeligt ud.

Landsretsdommen, som gik imod Københavns Begravelsesvæsen, der havde opsagt Kontrakten med Foreningen for frit at kunne disponere over Krematoriets Overskud til Fordel for Jordbegravelserne, refereres med en Del af Præmisserne. Sagen er nu i Højesteret. I Beretningen fra Næstvedafdelingen er det værd at bemærke, at Krematoriet i denne By, ligesom i København og andre Steder, betaler hele Kappellets Drift, altsaa ogsaa Udgifter, der skyldes Jordbegravelser, og mere til.

Blomsterfonden gaar skidt og vil sikkert vedblive med at gaa daarligt. Der er i Aarets Løb kun indgaaet Kr. 152,00. Det vil blive vanskeligt at vænne os af med at bringe Blomster til vore dodes Baarer.

Beretningen bringer tillige Omtale af Ligbrændingsforeningernes Vækst og Virke i andre Lande. Særlig interessant er en Beretning fra Direktøren for Tokio's ti Krematorier, hvor den japanske Ligbrændings særlige Ceremoniel omtales. Brændingsprocenten i Tokio er 98.

Aarsskriftet slutter med en 30 Sider stor illustreret Afhandling af mag. art. Leo Buschardt og cand. theol. Halfdan Siiger om primitive Naturfolks Begravelsesformer, en Afhandling, der er et udmærket Led i den Serie om forskellige Folkeslags Begravelsesformer, der fremkommer i Foreningens Publikationer.

Johannes Tholle: Anlæg og Vedligeholdelse af Gravsteder. Praktiske Haandbøger Nr. 6. Alm. dansk Gartnerforenings Bogforlag 1938. 48 S. Pris Kr. 1,35.

Alm. dansk Gartnerforenings udmærkede Haandbogsserie er nu blevet forøget med en Bog om Gravstedsanlæg, forfattet af nærværende Blads Redaktør, Havearkitekt Johs. Tholle, der er den rette Mand dertil. Det er godt, at det bliver pointeret, at Kirkegaarden først og fremmest er Gartnerens Arbejdsmark, for at den kan blive det, som vor Forening ønsker, at den skal være: en grøn, frodig og blomstrende Have, viet Mindet om vore Døde.

Bogen er paa 48 Sider og fremtræder som den meget produktive Forfatters 15. Bog (17. Bind) gennem 11 Aar. Den er rigt og instruktivt illustreret, idet gode og daarlige Løsninger af samme Formproblemer ofte er sat op imod hinanden paa en meget virksomhedsfuld Maade, der siger mere end mange Ord. Det er en i god Forstand moderne Bog, fordi den er en Indsats for en Fornylse af gængse og lidet værdifulde Anlægsmotiver: Buksbomkruseduller og Perlestensørkner, der ofte kun opretholdes af gammel

Slendrian. Enhver, der har med Kirkegaarde at gøre, bør mærke sig Forfatterens Ord: Uden en Indsats fra Kirkegaardsgartnerens Side kommer intet nyt frem.

Forfatteren indleder med en Række almene og rigtige Betragtninger, dels over Gravstedet som Detalje i Kirkegaardsanlægget, dels over de ledende Principer for Gravstedets Udformning, og gaar saa, efter en Omtale af Anlæggets Elementer: Monument, Hække m. v., over til en Redegørelse for alle de gartneriske Arbejder, som begynder med den aabne Gravs Udsmykning, fortsætter med den »midlertidige Ordning«, der afløses af det endelige Anlæg, for at slutte med alt, hvad der falder ind under Begrebet: Vedligeholdelse, deriblandt ogsaa Gravstedets Udsmykning med Gran.

Det maa understreges, at Bogen er skrevet for Gartnere og saaledes kun giver praktiske Anvisninger for de Arbejder, der ikke finder Omtale i almindelig anlægsgartnerisk Litteratur, til hvilken der iøvrigt findes Henviisning.

Med lidt »god Vilje« kan man nok finde Smaating at indvende. Anmelderen har saaledes hæftet sig ved, at Forfatteren, trods det at han i Teksten advarer imod Planter, der bliver høje, i sine Plantelister dog medtager Eksempler paa rene Kæmper, hvis Anvendelse til Gravsteder utvivlsomt er i Strid med Kirke Lovene af 1922, men som dog naturligvis ved rettidig Bortfjernelse alligevel kan gøre godt i nogle Aar.

Hans Ronø.

Diedrich Steilen: Norddeutsche Grabmalkunst, 8°, ill. Bremen 1938.

I dette fortrinlige, velillustrerede og grundige Værk om nordtysk Gravmælekunst nikker man genkendende til mange Motiver og finder Forklaringen paa visse Gaader, f. Eks. Gravstokkene (her kaldt »Totenstäbe«); Billedmaterialet er fabelagtig godt, slaaende og talende. Skade at Forfatteren ikke har kendt hvad der paa Dansk er fremkommet om beslægtede Emner. Han vilde kunne have præsteret en udmærket sammenlignende Studie.

Gerhard Hinz: Peter Josef Lenné, Schöpfungen in Berlin und Potsdam, Deutscher Kunstverlag, Berlin 1937, 8°, 214 S., ill.

Skønt Peter Josef Lenné ikke har efterladt sig ret meget skriftligt, og denne Havekunstners mange Planer af store og betydningsfulde Anlæg har været spredt for mange (om ikke for alle) Vinde, er det dog lykkedes Forfatteren, der gennem Ansættelse i Potsdam, fik Interesse for Lenné, at skabe et anseligt og lodigt Værk om Emnet: Lenné og hans Anlæg i Berlin og Potsdam. — L. var tildels samtidig med den berømte Arkitekt Schinkel (død 1841) og Elev af den ligesaa berømte Arkitekt Skell, hans Hovedarbejder falder i Perioden 1816—66 (Dødsåret) og ligger altsaa no-

get senere end Hirschfelds (død 1792). Begge disse sidste var Landskabsgartnere par excellence, Naturhavens Tilhængere; og begge brugtes de meget i det tyske Rige. — Lenné foruden til Storanlæg af Parke og Slotshaver bl. a. ogsaa ved Planlægning af Baneanlæg og Skibsfartskanaler, — typiske Eksempler paa, hvor meget Tyskland dengang som nu benyttede Gartneren i Landskabets Kultivering og Omdannelse. — Fremkomsten af nærværende Værk kun 11 Aar efter Hallbaums Værk om Landskabsgartneriet turde være symptomatisk for Tidens Rørelser.

Villaejernes Haandbog, under Redaktion af Arkitekt Viggo Steen Møller, Hirschsprungs Forlag, Kbh. 1938, 8°, 160 S. Kr. 5,50.

Selv om ikke alle Oplysningerne er synderlig koncise og ofte fremtræder i lovlig summarisk Form, er der utvivlsomt for den, der skal have sit eget Hus, et og andet at lære, og navnlig vil man vel, naar man har læst Bogen, kunne se, at der er mange Omraader, hvor man maa være endnu klogere, og det er ogsaa en Slags Resultat. Bogen har ogsaa et Afsnit om Havens Vedligeholdelse, og her siger de 2 Forfattere bl. a., at Spørgsmaalet om den rette Dyrkning af Prydhavens Planter er »ikke saa indviklet, som man tror«, hvorimod de ikke mindre end to Gange paa 5—6 Linier hævder, at »Opbinding af Stauder er et vanskeligt Spørgsmaal«, — mon det ikke er omtrent at stille Sagen paa Hovedet? De mange Anvendelser af Ordet jo i samme Artikel forudsætter, at Tingene er bekendt; men det er vel navnlig Meningen i en Bog at fortælle (og belære) om Ting, der ikke paa Forhaand kan forudsættes kendt? Bogen er udelukkende illustreret med Tegninger; de kan være mere instruktive end Gengivelser af Fotografier, men forekommer i Fotografens Dage dog noget antikverede.

Hirschsprungs Havebog. 2. Udgave 1938.

Hvis dette virkelig var en ny Udgave, var det et glædeligt Tegn paa Haveinteressens herhjemme. Men man laver nu ikke en ny Udgave af en Havebog ved blot at sætte et »Anhang« bag i og saa iøvrigt lade Resten være uændret. Det kan hverken Læserne eller Forfatterne være tjent med; der sker alt for meget Nyt i Gartneri og Havedyrkning til, at alt hvad man skrev for 2—3 Aar siden kan optrykkes uden Retelse. Og da Forlaget i sin Tid udsendte 1., 2. og 3. Oplag paa en Gang, saa at endog Forfattere af deres Frieksemplarer skal have faaet Eksemplarer af flere Oplag, ligesom Anm. af nærv. fik et af 2. Oplag, maa man mistænke Forlaget for at have haft visse tekniske Aarsager til, at man ikke har kunnet lade Forfatterne ajourføre deres Arbejder. Maatte de saa faa god Ækivalens for denne Ubehagelighed. —

Iøvrigt er den saakaldte »2. Udgave« ligesom den første en god Bog, men vore Indvendinger i »V. K«. XI Tillægsside 26 gælder desværre stadig.